

JOGHATÓSÁG SOMOGY FELETT SZENT ISTVÁN KORÁBAN

E dolgozat annak felderítésére tesz kísérletet, hogy Somogy (e Balatontól délre elterülő vidék) világi és egyházi értelemben milyen joghatóság alá tartozott a 11. század első évtizedeiben. A világi közigazgatási egységet, Somogy megyét száz év óta – az utolsó néhány évet leszámítva – valamennyi, a kérdéssel érdemben foglalkozó kutató Szent István korából, többnyire uralkodása elejéről credezette,¹ vagyis akként foglalt állást, hogy Somogy önálló világi joghatósággal rendelkezett. A közelmúltban azonban Somogy megye létrejöttéről új elképzelések láttak napvilágot. 1995-ben Bóna István arra hívta fel a figyelmet, hogy a somogyvári Kupavár belsejének 18 éven át tartó teljes feltárása, amely 200 ezres számú leletanyagot eredményezett, egyetlen 10. századi cserepet vagy fémet sem hozott felszínre, „a 11. századi réteg közvetlenül a bronzkori szinten található”. Bóna arra a következtetésre jutott, hogy „a Kupa nem a Cupan/Koppány névből származik, s noha Koppány 997 előtt biztosan Somogy ura volt, szállása nem lehetett a későbbi Somogyváron, mivel az emberi megtelepedés nyoma soha nem enyészik el... 10–11. századi sírok sem ismertek a várból vagy környezetéből, csak a monostor 12. században nyitott temetője létezik”. (Bóna művének második kiadásában Koppány szállását a ma Tolna megyei Törökkoppányon kereste.) Szerinte nem bizonyult hitelesnek Somogyvárott sem egy 10. századi vörössánc, sem egy 11. századi gerenda-föld várfal létére vonatkozó megfigyelés, s „bár a kérdés még csak mintegy 80%-ban dőlt el, mégis úgy látszik: a somogyi civitas (a második kiadásban: az urbs Sumich, ahogyan a monostor alapítólevele nevezi) a 11. században még nem volt érdemlegesen megerősítve, csak az 1091-ben felszentelt hatalmas monostor territóriumukap majd – valószínűleg a 12. században – kőfal kerítést”. Végző következtetése:

„Somogy ispánját 1061-ben említi először oklevél..., s ez a székhelye a régészet tanúsága szerint ennél legfeljebb egy emberöltővel létesülhetett korábban, talán a késői Szent István-i megyeközpontok közé tartozott. Nem mond ennek ellent a vár területén talált legkorábbi pénz, I. András (1046–1061 [!]) verete sem”. Bóna megállapításai alapján tehát régészetiileg igazoltnak tekinthető, hogy a megkutatott Kupahegyen nem állhatott Koppány szállása, ugyanakkor ez a megállapítás nem zárja ki, hogy Koppány szállása Somogyváron lett volna, csak éppen nem a Kupahegyen, hanem másutt, amelyet még nem bolygatott régész ásója. Ha valóban így lenne, ez igazolná Bóna figyelmeztetésének jogosságát: „a 10. századi fejedelmi és vezéri szállásokat nem szabad magától értetődően azonosnak tartani a 11. századi királyi és ispáni várakkal”.² Ami viszont a régészeti leletekkel való pontos (évtizednyi pontosságú) keltezését illeti, joggal támadhat kétely. A 11. századi leletekről e pillanatban igen nehéz megmondani földbe kerülésük évtizedét, így tehát nincs abszolút korhatározó értéke annak a feltételezésnek, hogy Somogy csak az 1030-as évektől számított megyeszékhelynek. Azon régészeti megfigyeléssel, miszerint Somogyvár (a Kupahegy) csak a 12. században jut érdemi megerősítéshez, a somogyvári bencés monostor 1091. évi alapítólevelének *Sumich nobilissima urbium terre* kifejezése³ (Somogy, a föld várainak legnemesebbike) helyezhető szembe. Ez ugyanis magyarra Somogyvárként fordítandó, mivel a korai időszakban a magyarországi latinságban az *urbs* szónak vár a jelentése.⁴ A 11. század végi szemlélet – és nyilván a valóság is – Somogyot város helynek minősítette. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a 11. század első évtizedeire erősen átmeneti állapotok jellemzők. Attól még Somogy (a későbbi Somogyvár; jellemzően a latinban mindkettő neve *Simi-*

gium) lehetett akár 1001-ben megye- (illetve várispánsági) központ, ha erőssége (az *urbs*) csak egy-három évtizedes késéssel készült is el. Az átmeneti állapotot éppen az jelenti, hogy előbb létezett az uralkodói szándék, s utána következett a várépítés (már ahol erre szükség volt), vagyis kellett lennie olyan köztes időnek, amikor megye (várispánság) már létezett, de vár még nem. Bóna egyébként nem tért ki arra a kérdésre, hogy ha Somogy megye csak Szent István uralkodásának végén létesült, milyen világi joghatóság alá tartozott az ezt megelőző évtizedekben.

Amennyiben Somogy megye kialakulását az írott források alapján kíséreljük meg bemutatni, csakis a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele lehet a kiindulópont. Ekkor a veszprémi egyházmegye négy várra (*civitas*) terjedt ki – Veszprém, Fehérvár, Kolon és Visegrád várakra – határaikkal (*terminis et finibus*) együtt.⁵ A veszprémi püspökség területén a 13. században öt megye (Veszprém, Fejér, Zala, Pilis és Somogy) és hat főesperesség (veszprémi, fehérvári, zalai, szentendrei vagy budai, somogyi és segesdi) osztozott. Mivel Veszprém és Fejér az egész Árpád-korban változatlan néven szerepelt akár várispánságként, akár főesperességként, továbbá mivel a somogyi és a segesdi főesperesség együtt Somogy megye kései Árpád-kori területét tette ki, nem okozott gondot Kolont Zalával, Visegrádot pedig Pilissel – és Esztergommal? – (illetve a szentendrei vagy budai főesperességgel) kapcsolatba hozni, egyszersmind azt megállapítani, hogy az 1009. évi oklevélben Somogy hiányzik.⁶ E hiánynak elméleti úton két okát adhatjuk. Az egyik lehetséges magyarázat szerint Somogy 1009-ben nem tartozott a veszprémi püspökséghez, a másik szerint pedig Somogy nem létezett 1009-ben önálló várispánságként (megyeként). Az utóbbi nézet mellett kötelezte el magát legfrissebben Zsoldos Attila és Solymosi László. Zsoldos 16. századi forrásokra – Laskai Osvátra és a Karthauzi Névtelenre – támaszkodva felvetette annak lehetőségét, hogy Tar Szerénd és fia, Koppány „territóriuma nem csak Somogyra, hanem Zalára is kiterjedt”, és „az óriási Kolon vármegye területén idővel több vármegye, illetve ispánság jött létre: a Drávától északra eső területeken Somogy és Zala vármegye, továbbá Segesd ispánsága. Ez a fejlemény a 11. század közepén következhetett be”, mivel 1061-ben már somogyi ispánnal találkozunk. „Somogy vármegye tehát, a maga középkori formájában, a 11. század derekán született meg.”⁷ Hasonló kiindulópontból más eredményre jutott Solymosi. Szerinte Somogynak Veszprémmel fennálló rövid közös határa fontosságban messze felülmúlta a

Kolonnal fenntartott hosszú határt. „Rajta keresztül vezetett az út az ország középső része és az ott található központok felé, míg a Kolonnal közös hosszú határszakasz a perifériával kötött össze. Veszprém Kolonnal nagyobb jelentősége: központi fekvése a Dunántúlon, valamint fejedelmi és királynéi kapcsolatai valószínűbbé teszik, hogy a somogyi régió átmenetileg hozzá tartozott. Eszerint a lázadás leverése után Koppány uralmi körzetét 997-ben, nevét és integritását megtartva Veszprémhez csatolták.” Az önálló Somogy „vármegye megszervezése 1009 és 1061 között..., még Szent István uralkodása idején következett be”.⁸ Ha merőben formálisan tekintenénk az interdiszciplinaritásra, akár meg is nyugodhatnánk a két tudomány által produkált végeredményt illetően: a régészet (Bóna István) kormeghatározása szerint Somogy István uralkodásának vége felé, azaz 1030 táján lett megyeszékhely, a történettudomány (Zsoldos Attila és Solymosi László) szintén hasonló időpontra (1009–1061 közé, Solymosi pedig ezen belül István korára) tette Somogy megye (várispánság) megszületését. Ám alig hiszem, hogy ezzel Somogy megye létrejöttét a megnyugtatóan megoldott kérdések közé lehetne sorolni. Bóna keltezésének pontosságát fentebb már általában kritikával illetem, a következőkben a történeti megfontolásokhoz fűzök megjegyzéseket.

Zsoldos okfejtésének kiindulópontját tévesnek gondolom. Egyrészt azért, mert kései középkori kútfők aligha szolgálhatnak tüzetes vizsgálat, okadatolás nélkül fél évezreddel korábbi esemény forrásául. Ezt Zsoldos is világosan látta, amikor leírta: „Ahhoz, hogy Laskai és a Karthauzi Névtelen forrásait illetően világosabban lássunk, alapos és körültekintő további kutatásokra lenne szükség”. Már jóval lanyhább az egyetértésem az erre következő mondattal: „Addig azonban, míg ezek határozottan meg nem cáfolják az említett feltételezést, nem látom akadályát annak, hogy Laskai és a Karthauzi Névtelen tudósításának önálló forrásértéket tulajdonítsunk”.⁹ Bár magam (is) azt vallom, hogy minden *forrás* egészen addig hiteles, amíg hamis voltát be nem bizonyítják, itt azonban terminológiai látszó, de messzebb vezető, forrástani kérdéstről van szó: 16. század eleji munkák lehetnek-e 10. század végi események koronatanúi? Egyáltalán forrás-e Laskai és a Karthauzi Koppányra, avagy már interpretáció, „történettudósi” állásfoglalás, kutatói véleménynyilvánítás? Úgy gondolom, ilyen esetekben magát a forrássá minősítést meg kell(ene) előzniük „alapos és körültekintő további kutatások”-nak. Másrészt – és ezt még fontosabbnak

ítélem, mint az iménti aggályt – nagy súllyal esik a latba, hogy Zsoldos szerint mind Tar Szerénd, mind Koppány territóriumra Somogyra és Zalára egyaránt kiterjedt. Több forrásból¹⁰ tudjuk, hogy Koppány leverése után népének tizedeit István Pannonhalmának adta. Ha Koppány népe Somogyban és Zalában élt volna, a somogyi és a *zalai* tizedek kerültek volna Pannonhalma birtokába. Későbbi (13. század eleji) adatok azonban teljesen egyértelművé teszik, hogy *csak* a somogyi tizedeket élvezte az apátság,¹¹ vagyis Koppány népét *kizárólag* Somogyban kell keresnünk. Ezt megerősíti a pannonhalmi alapítólevél, amely a meg nem nevezett lázadó – Koppány – „házájául” Somogy megyét (*comitatus... Sumigiensis*) említi, valamint a 14. századi krónikakompozíció, amely szerint Koppány somogyi vezér (*dux Symigiensis*) volt.¹² Vagyis bizton elháríthatjuk azt a feltevést, hogy Koppány uralma Somogyon kívül Zalára is kiterjedt volna, illetve hogy Somogy kezdetben Zalával együtt Kolon megye részét képezte volna. Jóval nehezebb állást foglalni Solymosi László feltevésével kapcsolatban. Itt a nehézséget az okozza, hogy neki semmiféle – még kései – adat sem állt rendelkezésre, csupán általános megfontolásból következtetett arra, hogy Somogy a 11. század elején Veszprém megyéhez tartozott. Ennélfogva tárgyyszerű cáfolatról szó sem lehet.

Vizont mind Zsoldos, mind Solymosi kiindulópontjával szemben – hogy ti. Somogy azért nem szerepel az 1009. évi veszprémi oklevélben, mivel ekkor más megyéhez számították – egyaránt felvethető a másik lehetőség, miszerint „Somogy egyházi joghatóság szempontjából 1002 óta Pannonhalmához és nem Veszprémhez tartozott”.¹³ Legújabbban Solymosi László vetette fel, hogy a tizedszedési jog, így „a pannonhalmi apát tizedszedési joga nem azonosítható a püspöki joghatósággal”¹⁴ (amivel Zsoldos is egyetértett¹⁵), illetve gazdagon dokumentált adatsorral igyekezett bizonyítani, hogy „a XI. században a pannonhalmi apát Somogy felett nem rendelkezett egyházi fennhatósággal, területén püspöki jogokat nem gyakorolt. Egyedül tizedszedési joga volt”.¹⁶ Ezt igazoló vagy igazolni hivatott adatai 1102-ből, 1091-ből, 1083 körülről, végül 1061-ből valók,¹⁷ vagyis kivétel nélkül az 1061 utáni időből. Ez természetesen aligha jogsíthatja fel Solymosit arra, hogy az ezen időszakra érvényes adatait a század első hat évtizedére is kiterjessze. Főleg akkor nem, amikor maga is hangsúlyozta, hogy az 1009. évi veszprémi oklevél „igen rövid ideig tartó átmeneti állapotot örökített meg”,¹⁸ amit ő úgy értelmezett: Veszprém fogalmába Somogy is

beletartozott. Lehet azonban az „igen rövid ideig tartó átmeneti állapotot” akként is értelmezni, hogy Somogy kezdetben (1002 után) Pannonhalma joghatósága alá tartozott, s csak utóbb került Veszprémhez, de az apátság tizedszedési jogát Somogyban megtartotta. Ha azonban ennek ugyanúgy nem lenne semmiféle forrásos megalapozottsága, miként annak ténylegesen nincs, hogy Somogy területe kezdetben Veszprém megye részét képezte, talán kár is lenne az ötletre szót vesztegetni. Úgy tűnik azonban, vannak adatok és megfontolások, amelyek amellet szólhatnak, hogy Pannonhalma egy rövid ideig egyházi fennhatóságot élvezett Somogyban, 1009-ben bizonyosan, s ezért maradt ki a veszprémi oklevél felsorolásából a veszprémi püspökség joghatósága alá tartozó várak és területek közül Somogy neve.

Célszerű onnan kiindulni, hogy Somogy már 997 előtt önálló névvel bíró régió lehetett, hiszen a magyar hagyomány megőrizte annak emlékét, hogy Koppány somogyi vezér volt. Összecsend ezzel az, hogy a magát 1001-ről keltező (de valójában 1002. évi) interpolált pannonhalmi kiváltáslevél ugyancsak Somogy megyét említi, mint amelyik ki akarta őt vetni atyai székéből. A 14. századi krónikakompozíció e tudósítása legkorábban a 11–12. század fordulójáról származhat,¹⁹ a kiváltáslevél e hírt tartalmazó, egyes szám első személyben fogalmazó részéről legújabbban Érszegi Géza azt vetette fel, hogy alkalmasint az eredeti fogalmazványt őrizte meg.²⁰ Ha e két adat – a krónikáé és az oklevélé – egymástól független (aminek nagy a valószínűsége), az megnöveli a bizalmat információik hitelét illetően. Ha viszont Somogy megye említése 1001-ből (vagyis 1002-ből) való, kétségtelen, hogy Somogy megye nem tartozhatott sem Kolonhoz, sem Veszprémhez, hanem kevéssel Koppány legyőzését követően, azaz már a 11. század legelején megvolt. Későbbi analógia is azt mutatja: amint István legyőzte valamelyik ellenségét, ott haladéktalanul vármegyét (várispánságot) szervezett (legtisztábban az Ajtony leverése és Csanád vármegye létesítése közti szoros időbeli egymásutániság mutatja ezt²¹). Mivel azonban az 1001. évi pannonhalmi kiváltáslevél többszörös átdolgozáson esett át, ennélfogva ebből nem lehet biztos információt szerezni az apátság és Somogy kapcsolatáról. Jellemző, hogy ma ismert szövegekből különböző következtetésekre lehet jutni, még hozzá nem alaptalanul. Zsoldos Attila szerint „nyilvánvaló, hogy a veszprémi püspökséget csak abban az esetben kellett kárpótolni a Pannonhalmának adott somogyi tizedekért, ha Somogy a püspökség egyházmegyéjéhez tartozott az adomány időpontjában, ill.

azt megelőzően”.²² Solymosi László azt vetette fel, hogy Pannonhalma Somogy feletti joghatóságának feltevéstől még „az sem tartott vissza, hogy a pannonhalmi alapítólevél szerint a szerzeteseknek szentelési ügyekben püspökhöz kellett fordulniok. Az egyházi rendeket tehát püspöktől, nem pedig – úgymond – püspöki jogokat gyakorló apátjuktól kapták meg”.²³ Ezzel szemben Érszegi Géza úgy látta: a pannonhalmi oklevélben „alávetésről, leigázásról (*subiugarem*) van szó, s talán magyarázza is az oklevél fogalmazójának szóhasználatát. Ennek értelmében talán szerencsésebb e sorokat oly módon értelmezni, hogy első királyunk Somogy megyét Pannonhalmának vetette alá, s ezért jónak látta, hogy dézsma tekintetében se tartozzék a megyés püspökhöz”.²⁴ Ha nem vállaljuk azt, hogy prekonceptió alapján válogatjuk ki azt, mit tekintünk a pannonhalmi oklevél eredeti szövegállományába tartozónak, tudomásul kell vennünk: a jelen szöveg abszolút biztos megoldást nem ad, de nem is adhat, hiszen az eredeti állapotot tükröző szövegre újabb és újabb állapotokat tükrözni hivatott szövegegységek rakódtak rá, megbomlott az oklevél eredeti szerkezete, jelentékenyen módosult az elsődleges oklevéladó valóságos szándéka.

Mindamellet van két olyan forrásunk, amely mintha megőrizte volna annak emlékét, hogy Somogy felett Pannonhalmának a tizedeken túlmenő joghatósága volt. Az egyik a 14. századi krónikakompozíció. Eszerint István Koppány legyőzése után „a Koppány vezér tartományában levő összes népet, a szabadok, a gabonafélék és a nyájak tizedeit örök jögon Szent Márton monostorának rendelte adni”.²⁵ E helyütt az összes nép (*universus populus*) Pannonhalmának történő adományozása mutatja, hogy az apátságoknak a tizedeken kívüli, a tizedeken túli joghatósága is volt Somogy felett. A másik forrás a kisebbik István-legenda. Eszerint István a meg nem nevezett legyőzöttek – Somogy népe – birtokaiból „önnön hasznára semmit meg nem tartott, hanem eltávozván

Szent Mártonnak ajánlotta fel, akinek tiszteletére templomot is emelt. Azokat pedig és utódaikat mind a mai napig az egyház szolgájává tette. Később főembereinek közbenjárására fontolóra vette, hogy javaikból csupán (*tantum*) tizedet adjanak, nehogy nyomorúságukban a föld színéről is kivesszenek”.²⁶ E kútfő világosan utal arra, hogy Somogy és Pannonhalma viszonyában az eredeti Szent István-i szándékhoz képest utóbb (*postea*) módosulás történt, csökkent Pannonhalma joghatóságának mértéke Somogy és népe felett. Magam adatok híján természetesen nem vállalkozhatom annak meghatározására, hogy Pannonhalma milyen mértékben, mely területeken gyakorolt földesúri és egyházi joghatóságot a 11. század első évtizedében Somogy felett. E tekintetben megbízom István 1009. évi állásfoglalásában, aki azzal, hogy – a véleményem szerint ekkor már szinte bizonyosan önálló megyeként (várispánságként) létező – Somogyt nem említette a veszprémi püspökséghez tartozó várak és területek között, úgy ítélte meg: Somogy Pannonhalmához tartozik és nem Veszprémhez, de legalábbis úgy: Pannonhalmának erősebbek a jogai Somogy felett, mint Veszprémnek. Pannonhalma eredeti jogai Somogy felett Veszprém ellenében abban lehetnek magyarázatukat, hogy a bencés apátság alapítása korábbi lehet, mint a veszprémi püspökségé. Ezt a körülményt némileg torz módon (997-re vonatkoztatva) a pannonhalmi alapítólevél is említi.²⁷ A következő évtizedekben viszont a Somogy feletti egyházi joghatóság tekintetében a helyzet módosult. Veszprém 1061-ben – a tizedeket leszámítva – már püspöki joghatóságot gyakorolt Somogyban. Azt is lehet mondani, ezzel az új helyzettel Somogy jogállása az európai sztenderdhez igazodott. Hogy Somogy és Pannonhalma kapcsolatában a 11. század elején volt egy rövid, rendhagyónak mondható időszak, azaz az átmeneti állapottal van kapcsolatban, amely oly sok téren jellemezte István államát.

Kristó Gyula

JEGYZETEK

¹ Összefoglalóan l. Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Bp., 1988. 202., 254.

² Bóna István: Az Árpádok korai várairól. 11–12. századi ispáni várak és határvárak. Debrecen, 1995. 31–32.; Bóna István: Az Árpádok korai várairól. Második, bővített kiadás. Debrecen, 1998. 40–41. L. még Magyar Kálmán: István király somogyi államszervezése. Somogy 27 (1999) 560.

³ Diplomata Hungariae antiquissima. I. Edendo operi praeuít Georgius Györffy. Budapestini 1992. (a továbbiakban: DHA. I.) 267.

⁴ Kristó Gyula: A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig. Irodalomtörténeti füzetek. 135. Bp., 1994. 121–122.

⁵ DHA. I. 52.

⁶ Kristó Gyula: az 1. jegyzetben i. m. 239–262. Vö. Zsoldos Attila: Visegrád vármegye és utódai. Történelmi Szemle 40 (1998) 1–17.

⁷ Zsoldos Attila: Somogy vármegye kialakulásáról. In: A honfoglaló magyarság állama, kultúrája és az ősi vastermelés. II. konferencia. Somogyfajsz, 1998. Szerk. Stampler Imre. Dunaújváros, 1998. 42–43., 48–49.

⁸ *Solymosi László*: (LXX. évfolyam/3–4. füzet) Püspöki joghatóság Somogyban a XI. században. *Turul* 72 (1999) 104.

⁹ *Zsoldos Attila*: a 7. jegyzetben i. m. 43.

¹⁰ DHA. I. 39–40., 334.; *Scriptores rerum Hungaricarum*. I–II. *Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery*. Budapestini 1937–1938. (a továbbiakban: SRH.) I. 314., II. 383–384., 395., 409–410. stb.

¹¹ Erre l. A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. I. Szerk. *Erdélyi László*. Bp., 1902. 150–177.

¹² DHA. I. 39.; SRH. I. 313.

¹³ *Kristó Gyula*: az 1. jegyzetben i. m. 254. A további irodalmat l. *Solymosi László*: a 8. jegyzetben i. m. 105.

¹⁴ *Solymosi László*: Veszprémi püspökség története. In: Korai magyar történeti lexikon. Főszerk. *Kristó Gyula*. Szerk. *Engel Pál-Makk Ferenc*. Bp., 1994. 728.

¹⁵ *Zsoldos Attila*: a 7. jegyzetben i. m. 45.

¹⁶ *Solymosi László*: a 8. jegyzetben i. m. 104.

¹⁷ Uo. 100–104.

¹⁸ Uo. 104.

¹⁹ *Kristó Gyula*: a 4. jegyzetben i. m. 113–114.

²⁰ *Érszegi Géza*: Szent István pannonhalmi oklevele (Oklevéltani-filológiai kommentár). In: *Mons sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*. I. Szerk. *Takács Imre*. Pannonhalma, 1996. 73., 75.

²¹ SRH. II. 489–492.

²² *Zsoldos Attila*: a 7. jegyzetben i. m. 46.

²³ *Solymosi László*: a 8. jegyzetben i. m. 101.

²⁴ *Érszegi Géza*: a 20. jegyzetben i. m. 53.

²⁵ SRH. I. 314.

²⁶ SRH. II. 395. Magyar fordítása Tóth Klára tollából: in: *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szerk. *Kristó Gyula*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. 15. Szeged, 1999. 305–306. Értelmezésére l. *Gerics József*: Legkorábbi gesta-szerkesztéseink keletkezésrendjének problémái. *Ertekezések a történeti tudományok köréből*. Új sorozat. 22. Bp., 1961. 9–17.

²⁷ DHA. I. 40.

ÉRTESÍTÉS

Értesítjük tagtársainkat, hogy az elkövetkező időszakban az alábbi rendezvényeket tartjuk:

Szeptember 28. csütörtök, 17 óra

Előadó *Szende László*: Idősebb Erzsébet Királyné
Az ülést vezeti: *DR. Bertényi Iván* elnök

Október 26. csütörtök, 17 óra

Előadó *Soós Ferenc*: Családi címerek a középkori magyar pénzekon

Az ülést vezeti: *Dr. Pandula Attila* főtítkár

November 30. csütörtök, 17 óra

Előadó *Evva Margit*: Csoma József a heraldikus
Az ülést vezeti: *Nyulásziné Dr. Straub Éva* alelnök

December 14. csütörtök, 17 óra

Előadó *Nyulásziné Dr. Straub Éva*: Önkormányzatok címeralkotása 1990 után

Az ülést vezeti: *DR. Bertényi Iván* elnök

Január 25. csütörtök, 17 óra

Előadó *Karacs Zsigmond*: Lapok a Medgyesi család történetéből

Az ülést vezeti: *Dr. Harmath Arisztid* főtítkár-helyettes

Február 22. csütörtök, 17 óra

Előadó *Hörccsik Lajos*: A Ruskay család története
Az ülést vezeti: *Dr. Pandula Attila* főtítkár

Összejöveteleink helye a Zászlómúzeum, Budapest, VIII. ker. József krt. 68.–Nap u. sarok.

Felhívjuk kedves tagtársaink figyelmét, hogy aki még nem fizette be a tagsági díjat, az szíveskedjék rendezni. Évi tagsági díj: 600 Ft

Budapest, 2000. május

a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság vezetősége